1954 1960 1970 2009

Coca Cola Türkiye'de...

Coca Cola'nın Türkiye'deki macerası, 2007 yılında kaybettiğimiz iş adamı Kadir Has'ın 1950'li yılların başında Adana-İncirlik'te bulunan Amerikan üssündeki alışveriş merkezinde Coca Cola'yı tatması ve çok beğenmesiyle başladı. İlk ABD yolculuğunu da o yıl yaptı ve Coca Cola'nın Amerikalıların hayatındaki önemli yerini gördü. Bu seyahat sonrasında Has'ın kafasındaki tek soru "nasıl Coca Cola'nın Türkiye'de temsilcisi olabilirim"di.

On yıl boyunca "Coca Cola" Kadir Has için bir düş olarak kaldı. Döviz kıtlığı, ekonomik kriz bu düşünü gerçekleştirmesine olanak vermedi. Adana'da olması da takip etmesini güçleştiriyordu. 1960 yılında işini İstanbul'a taşıdı ve Almanların ünlü Henschell kamyonlarının Türkiye temsilciliğini aldı. Bu gelişmeyle birlikte on yıldır kafasındaki soru tekrar canlandı ve Coca Cola macerası da başladı.

Çevresindeki hemen herkese göre bu çok zordu. Coca Cola temsilcilik konusunda son derece titizdi, çok şartları vardı vs. Ama o vazgeçmedi. 1960'tan sonra emekliye sevk edilen General Behçet Türkmen'in yabancı dil bilmesi ve uluslararası ilişkileri nedeniyle yardımcı olacağını düşünerek ona bu düşüncesini açtı. Emekli Büyükelçi İlter Türkmen'in de babası olan Türkmen Paşa, işin başına geçmeyi kabul etti, şirkete %5 hisse ile ortak oldu ve Coca Cola'nın merkeziyle yazışmalar başladı. Üç yıllık yazışmalardan sonra sonuç alındı. 1963 yılıydı ve The Coca-Cola Company (TCCC) ürünlerin şişeleme ve dağıtımını yapmak üzere ilk "franchise"ı Has Grubu'na verdi. Grup, Coca Cola işi için İstanbul Meşrubat Sanayi Anonim Şirketi'ni (İMSA) 3,5 milyon liralık sermaye ile kurdu.

İlk Franchise

ABD'de kaynaklı Franchise (veya franchising), bir sistem ve markanın imtiyaz hakkı sahibinin, belirli süre, koşul ve sınırlar içinde, işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin sürekli disiplin ve destek sağlayarak, belirli bir bedel karşılığında, bağımsız yatırımcılara sistem ve markasını kullandırmasına dayanan, uzun vadeli ve sürekli bir iş ilişkisiydi.

Günümüzde tüm dünyada kabul gören Franchise'ın temelleri ABD'de bir yüzyıl öncesine kadar dayanıyor. 1863 yılında Singer Dikiş Makineleri şirketinin dağıtım sisteminde yaptığı uygulama bugünkü anlayışa uygun ilk örnek sayılıyor. Başka ilk örnekler arasında 1888'de General Motors'un ve 1902'de ilaç sektöründe Racall'ın uygulamaları da gösterilebilir. Ancak Franchise sisteminde patlamanın yaşandığı dönem 1950'lerin sonları oldu. Bu dönemde ticaret yapmanın farklı bir yöntemi olarak tanınan Franchise, 1960'larla birlikte girişimciliğin gelişmesini sağlayan önemli bir araç haline geldi ve 1970'li yıllarda Avrupa'da hızla yaygınlaştı. Genellikle Franchise sisteminin ülkemizdeki ilk uygulamalarının, 1980'lerin ikinci yarısından sonra özellikle ABD kökenli fast food şirketlerinin girişiyle başladığı kabul edilir. Oysa 1963 yılında The Coca-Cola Company (TCCC) ile İstanbul Meşrubat Sanayi Anonim Şirketi (İMSA) arasında Franchise anlaşması ilkti. Bunu bir yıl sonra Adana için yapılan anlaşma izledi. Bu süreçte, Coca Cola'nın İMSA ile yaptığı anlaşmanın önemi ve İMSA'nın üstlendiği sorumluluk daha iyi anlaşılabilir. Coca Cola, tüm dünyada ender olarak verdiği imtiyazı İMSA'ya tanımıştı.

Fabrikanın Kurulması

Yapılacak ilk iş Coca Cola standartlarında bir şişeleme fabrikasının kurulmasıydı. Bu kurulum çalışmalarında tüm işlemler TCCC'nin denetimi altında gerçekleşiyordu. Türkiye'de sağlık standartları henüz tam oluşturulmamıştı. ABD standartları dikkate alınıyordu. Fabrika için Bakırköy - İncirli'de Londra Asfaltı (şimdiki E5 yolu) üzerinde 30 dönümlük bir arazi alındı. Fabrika'nın kurulması işlemlerine başlandı. Bu sürecin başarıyla ve kısa sürede tamamlanmasında Alarko'nun önemli katkıları oldu.

Kadir Has Coca Cola İncirli Fabrikası kurulurken fabrikanın önünde.

İMSA işin özelliği nedeniyle, piyasada mühendislik firması olarak tanınan, kuruluşunun üzerinden on yıl geçmesine karşın önemli projeleri başarıyla gerçekleştiren, Coca Cola karşısında temsiliyet yeteneği olan Alarko'yu seçmişti. Alarko 500 bin liraya aldığı iş kapsamında fabrikanın havalandırma, ısıtma, soğutma, su şartlandırma, su soğutma kulesi, otomatik kontrol, akaryakıt depo ve sistemlerini, standartlara uygun olarak tamamladı. 14 milyon liraya mal olan fabrika 27 Şubat 1964 günü açıldı. Coca Cola'nın dünya üzerindeki 1109. fabrikasıydı.

Coca Cola Fabrika'sı mimari olarak, Coca Cola'nın uluslararası standartlarına uygun olarak çok modern, transparan bir şekilde tasarlanmıştı. Londra asfaltından geçenler yolun kenarındaki güzel düzenlenmiş bir bahçenin içinde yer alan fabrikanın cephesindeki şeffaf bölümlerden içerisini, pırıl pırıl kazanları, son derece düzgün tesisatlarını görebiliyorlardı. Bu tertemiz ve bir fabrika için alışık olunmayan görüntü Coca Cola isminin hafızalara yerleşmesine yetiyordu. Bu fabrikanın Türkiye'deki, özellikle gıda sektöründeki endüstriyel yapıların gelişiminde önemli bir etkisi oldu.

Coca Cola gelene kadar Türkiye'de en yaygın meşrubat gazozdu. Ancak Türkiye çapında meşrubat pazarı henüz oluşmamıştı. İstanbul'da Çamlıca, Bursa'da Uludağ gazozları bölgesel pazar olarak Marmara'da biliniyordu. Ancak her şehrin kendi gazozları vardı. Soğutma ve soğuk hava depolaması da henüz emekleme döneminde olduğu için gazozlar buz kalıplarıyla soğutulan soğuk muhafazalarda tutulurdu. Coca Cola'nın bir yıl içinde güney bölgelerine de açılması meşrubat işinde ulusal pazarın hızla gelişmesinde, dağıtım kanallarının kurulmasında ve soğuk muhafaza ve depolama alanında da önemli gelişmelere ortam sağladı. Alarko da bu dönemde soğuk oda ve depo işlerine başlayacaktı.

İMSA başlangıçta, halkın alışkanlıkları nedeniyle Coca Cola'ya tam olarak güvenememiş olacak ki onun yanına bir de gazozu eklemişti; Elvan gazozları. Bu iki isim uzun süre birlikte anıldı. Elvan ulusal gazoz markası haline geldi. Hatta bir süre Coca Cola'yı sırtladı bile denilebilir. Coca Cola'nın peşinden Türkiye'ye giren Pepsi Cola da aynı yolu izleyecek, Fruko gazozları da ulusal pazara çıkacaktı. Sonra zaman içinde damak tadları değişti, Elvan'lı Fruko'lu günler unutuldu; Cola zamanları başladı. Elvan adı, bugün E-5 kenarında terk edilmiş olarak duran eski Coca Cola Fabrikası'nın duvarındaki tabelada kaldı. Fabrika'nın yerine bir "rezidans" yapıldığında o da tarihe karışacak.

Yazıda "Vatan Borcu Ödüyorum", Editör: Hulusi Turgut, 2002, anı kitabından yararlanılmıştır.